

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ (İAÜD)
Yıl 4, Sayı 13, Sayfa (47 - 52)
OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI
TÜZÜĞÜ

Şükrü Karataş

İstanbul Aydın Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü

ÖZET

İlk Gıda Tüzüğü 13. yüzyıl başlarında İngiltere kralı II.Henry, ekmek çeşitlerine düzenleme getirerek her birinin birim fiyatını sabitlemiştir. O dönemde buğdayın fiyatı değişken olup, fiyatı yükseldiğinde ekmeğin gramajı düşmekte idi. Bu durumda fırıncıların ekmek hamuru içine öğütülmüş bezelye ve fasulye karıştırması II. Henry

OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI TÜZÜĞÜ

Şükrü Karataş

tarafından ‘As size of Bread’ denilen uygulama ile yasaklamıştır (Ross, 1956). **Osmanlıda 1502 yıllarında Gıda ve hayvan tüzüğü yayınlanmıştır** Bu belgede çeşitli gıda ürünlerinin fiyat, kalite, boyut ve ambalaj gibi konularda standartları belirlenmiş ve bunlara uyulmaması halinde cezai hükümler getirilmiştir (2,3).

GİRİŞ

1502 yılında Sultan II.Beyazıt Han zamanında yayınlanan Kanunname-i İhtisab-ı Bursa (Bursa Belediye Kanunu) ile pek çok yerin mahalli özelliklerine ve üretim çeşitlerine göre standard kuralları konulmuş ve ciddi olarak uygulanmıştır. **Osmanlıda 1502 yıllarında Gıda ve hayvan tüzüğü yayınlanmıştır;**

1502 yılında Sultan II.Beyazıt Han zamanında yayınlanan Kanunname-i İhtisab-ı Bursa (Bursa Belediye Kanunu) ile pek çok yerin mahalli özelliklerine ve üretim çeşitlerine göre standard kuralları konulmuş ve ciddi olarak uygulanmıştır. Bu belgede çeşitli gıda ürünlerinin fiyat, kalite, boyut ve ambalaj gibi konularda standartları belirlenmiş ve bunlara uyulmaması halinde cezai hükümler getirilmiştir (2). Kanunname-i İhtisab-ı Bursa’da geçen konulardan birkaç örnek vermek gerekirse:

Turşucular : Turşularını iyi ve ala sirke ile yapa, turşuda kepek ekşisi kullanılmaya.

Bakkallar : Malın iyisini fenasını ayırarak sata. Terazileri çok doğru ola, eksik tartıp satan bakkalın hakkından geline.

Ekmekçiler-Çörekçiler : Ekmekçinin, çörekçinin çöreği çiğ, kara, ekşi ve noksan olmaya, olursa dirheminden bir akçe ceza alına (o devrin parasına göre çok ağır cezadır). Elekleri sık olup, ekmek kepekli olmaya, olursa ekmekçiye muhkem siyaset oluna (3).

Bu kanun, hem Osmanlı örf âdetlerini ve hem de İslâm hukukunu çok iyi bilen Mevlânâ Yaraluca Muhyiddin tarafından hazırlanılmış olan gıda tüzüğü ve o ortamda çalışan insan ve hayvanlarla ilgili tüzük . Hazırlanış tarihi 1502 ila 1507 tarihleri arasındadır.

Çünkü biz gıda güvenliği kavramı ile yeni tanışmıyoruz. 1502'den beri bu tür güvenli gıdanın önemi ve insan sağlığı sürekli vurgulanmakta. AB direktiflerini uygulayalım ama bize ait değerleri de unutmayalım."

Biz, her biri 100 küsur maddeyi bulan bu üç kanunmadeden sadece bazı maddelerini, tüketici hakları açısından arz ediyoruz (Maddenin başındaki rakamlar Kanun maddelerine ve harflerden B, Bursa, E Edirne ve İ İstanbul Kanununa işaret etmektedir):

OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI TÜZÜĞÜ
Şükrü Karataş

“İ-45. Ve mahkeme kararıyla yiyecek ve içecek ve giyecek ve hubûbât ki; çarşıda ve pazarda vardır, gözedilüb her meslek sahibi teftiş oluna. Eğer terâzûda ve kilede ve arşunda eksük bulunursa, muhtesib (belediye başkanı) haklarından gele.

İ-21. Ekmekçiler, standart olarak alınan ekmeği narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çığ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çığ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa tahta külâh uralar veyahud para cezası alalar. Ve her ekmekçinin elinde iki aylık, en az bir aylık un buluna. Tâ ki, aniden bazara un gelmeyüb Müslümanlara darlık göstermeyeler. Eğer muhâlefet edecek olurlarsa, cezalandırıla.

İ-4. Eyle olıcak ekmek gâyet eyü ve arı olmak gerekdir.

E-7. Aşçılar bişürdükleri aşı pâk bişürelere ve çanakların pâk su ile yuyalar ve tezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağıyla nesne bişürmeyeler. Ve bir akçelik eti her ne narh üzerine alurlar ise beş pare olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pâre koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikden artuk alsalar ya eksük alsalar, bu hisâb üzerine vereler. Cemî‘ Edirne'nin aşçıları ittifakiyle teftiş olundu.

İ-38. Ve kile ve arşun ve dirhem gözlenile; eksüğü bulunanın hakkından geleler.

İ-5. Un kapanında olan kapan taşlarını, mahkeme kararıyla muhtesib (belediye başkanı) dâim görüb gözede. Tâ ki, hile ve telbîs olub un alan ve satan kimesnelere zarar ve ziyân olmaya.

B-74. Ve hamallar na‘lsuz at istihdâm etmeyüb ve dağ yükünün iki yükünden ziyâde götürmeye.

E-58. Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sâhibine tamam etdüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hammâllar ağır yük urmayalar, ma'kul üzerine ola[3].

İ-40. Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olub bulunursa, teşhir edeler veyahud tahta külâh uralar, gezdireler.

İ-29. Kuyumcular, sâde işi dirhemine bir akçe; minekârî işde dirhemine iki akçe ve altun sâde ise miskâline üç akçe; müşebbek işde miskâline beş akçe ve gümüş düğmeler iriyi

OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI TÜZÜĞÜ

Şükrü Karataş

ve hurdayı gâyet eyü hâlis işleyeler, bakır koyub işlemeyeler. İşleyenin muhtesib (belediye başkanı) gereği gibi haklarından gele.

İ-33. Ve boyacıları dahi gözedeler, kalb boyamayalar; boyarlarsa gereği gibi hakkından geleler.

İ-42. Ve iplikçilerin ipliği tire ipliğine berâber ola. Ve astar ki, şehirde işlene, sekiz arşun ola, eksük olmaya. Olursa hakkından geleler.

İ-46. Hammâmcılar, hâmmâmları gözedeler, yunmuş ola, ıssı ve sovak su ile ârâste ve dellâkleri cest ve çâlâk ola. Usturası keskin ola. Şöyle ki, usturası altında kimesne zahmet çekmeye ve nâzır olan fotaları pâk duta; Müslümana verdüğü fotayı kâfire vermeye.

İ-66. Ve dahi hekimlere ve attârlara ve cerrâhlara, muhtesib (belediye başkanı)in hükmi vardır; görse ve gözetse gerekdir.

İ-24. Bakkallar ve attârlar ve bezzâzlar ve takyeciler, onun on bire satarlar, ziyâdeye satmayalar. Ziyâdeye satarlarsa, muhtesib (belediye başkanı) dutub te'dîb ede. Ammâ bu bâbda ve gayride mahkeme kararı bile ola.

E-194. Berber gözlene; kâfir başın tıraş etdikleri ustura ile Müslüman başın tıraş etmeyeler. Kâfir yüzün sildikleri fota ile Müslüman yüzün silmeyeler. Usturaları keskün ola.

E-195. Tabibler dahi gözlene; bîmârhâne (hastahane) tabiblerine göstereler, imtihân edeler, kabul etmedikleri kimesneleri men` edeler. Cerrâhlar dahi gözlene; san`atlarında kâmil olalar.

E-196. Değirmenciler gözlene; değirmende tavuk beslemeyeler ki, halkın ununa ve buğdayına zarar etmeye. Ve âdetlerinden artuk almayalar ve iri öğütmeyeler ve kesmüklü buğdayı değıştirmeyeler ve illâ muhkem ve müntehî hakkından geleler.

E-198. Ve câmilerde dilenci tâifesin yürütmeyeler.

İ-70. Ve her san'atı aydan aya kadı ile teftiş ede ve dahi göre ve gözede. Her kangısı kim ta'yin olunan narhdan eksük sata, muhtesib (belediye başkanı) hakkından gelüb teşhîr ede.

OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI TÜZÜĞÜ
Şükrü Karataş

İ-73. Fil-cümle bu zikr olunanlardan gayrı her ne kim Allâh ü Te'âlâ yaratmışdır, hepsini de muhtesib (belediye başkanı) görüb gözetse gerekdir, hükmi vardır. Şöyle bileler, her kim muhâlefet ve inâd ederse, itâba ve ikâba müstahak olur”

SONUÇ

Hayvan haklarının 20. yüzyılın başında Avrupa ve ABD savunulmaya başlandığı düşünülürse, bu maddenin çok ileri bir hukuk anlayışının mahsulü olduğu daha iyi anlaşılır.

Osmanlı, hak-hukuk meselesini, dinin gerekleri çerçevesinde teferruatıyla ele alarak iktisadî hayatın her merhalesinde yazılı kurallar ve standartlar belirleyerek ciddi bir sistem ortaya koymuştur. Osmanlı'yı bu şekilde standartlaşmaya teşvik eden en önemli husus, kul hakkına riayet etmedeki mesuliyet şuurudur (4).

Osmanlı'nın içinde barındırdığı çeşitli unsurlarla, dünyanın en hareketli coğrafyasında, medenî bir devleti asırlarca nasıl yaşattığı çeşitli plâformlarda tartışılır. Osmanlı'nın sırrı; hangi değerlerden ve yönetim felsefesinden doğduğunda gizlidir. Osmanlı, ‘insanlığın hâlâ hasretini çektiği üstün erdemlerle kurulmuştur. Bu devletin temeli; insan hak ve özgürlüklerine saygı, adalet, hoşgörü ve bilimdir...

Kaynak

- 1) Ross, A.S.C. (1956). The As size of Bread. The Economic History Review, New Series, 9, 332-342.
- 2) Kanunname-i İhtisab-ı Bursa" dünyanın ilk yazılı standardı kabul edilmektedir.
- 3) DPT, (1995). Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonları, Türkiye – AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyonu raporları, Tüketicinin Korunması Alt Komisyonu. Cilt 2, s. 37, Kasım, Ankara
- 4) İsmail Altınöz, Geçmişten Günümüze kalite: Osmanlı Örneği, TMMOB Makine Müh. Odası, II. Kalite Sempozyumu, 15-16 Haziran 2001, Bursa.

OSMANLIDA TÜKETİCİ ve HAYVAN HAKLARI TÜZÜĞÜ
Şükrü Karataş